

6. Корнейчук Ю.Ю., Кириченко В.В. Особенности определения приоритетных мероприятий по повышению уровня работоспособности спасателей // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – Вып. 6. – 1998. – С. 25–28.
7. Кубицький С.О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. – К., 2002. – 20 с.
8. Леонтьев В.П. Нормативное обеспечение физической тренировки курсантов высших военных учебных заведений Сухопутных войск. – К., 2000. – С. 10–11.
9. Настанова з фізичної підготовки у Збройних Силах України. – К., 1997. – С. 22–52.
10. Науменко Е.Б., Булько В.И. Психологическое состояние человека в условиях природной катастрофы // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – Воениздат, 5. – 1997. – С. 14–21.
11. Романенко В.А. Двигательные способности человека. – Донецк: Дон. ГУ, 1999. – 242 с.
12. Тодосейчук С.П., Коряжин С.П. Структура учебно-исследовательской о комплекса Российского центра подготовки спасателей в г. Ногинске // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – Воениздат, 3. – 1998. – С. 24–26.
13. Чермянш С.В., Чугунова Л.Н. Прогнозирование эффективности профессиональной деятельности военнослужащих во время аварийных ситуаций и ликвидации последствий крупномасштабных экологических и технологических катастроф // Проблемы безопасности при чрезвычайных ситуациях. – Воениздат, 5. – 1998. – С. 32–39.

УДК 379.85

ББК 75.8

*Ярослав Луцький, Володимир Мицкан,
Василь Луцький*

ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ КРАЄЗНАВЧО-МАНДРІВНИЧОГО ТОВАРИСТВА “ПЛАЙ”

Стаття присвячена питанням становлення та розвитку туристично-краєзнавчої діяльності “Плаю” у 20–30рр. ХХ ст. Використання різних видів туризму, а також нових форм та методів туристично-краєзнавчої роботи.

Ключові слова: туристично-краєзнавча діяльність, товариство “Плай”.

In the article is devoted to questions of a becoming and development tourism-country studying of activity “Play” at 20–30 years XX in., use of different kinds of tourism, and also new forms and methods tourism-country studying of job.

Key words: tourism-country studying, society “Play”.

Постановка проблеми. Становлення та розбудова державних інституцій незалежної України тісно пов'язані з процесами духовного відродження українського народу. У вивченні його історичного досвіду й національної самосвідомості особливого значення набуває дослідження місця та ролі туристично-краєзнавчого руху Галичини. Він став одним з центрів виховання галицької молоді на традиціях етнокультурної окремішності українців Галичини та відігравав значну роль в організації боротьби проти політичного безправ'я та духовних утисків з боку австрійської та польської окупаційних влад. Під цим кутом зору особливої ваги набуває вивчення та забезпечення збереження етнокультурних надбань туристично-краєзнавчої роботи галицьких українців.

Дослідження різних форм туристично-краєзнавчого руху, його організаційних засад і методів роботи, досягнень і недоліків є досить актуальною проблемою. По-перше, актуальність вивчення досліджуваної теми зумовлена тим, що дає змогу висвітлити одну з важливих, цікавих і малодосліджених сторінок історії Галичини.

В українській та закордонній історіографії узагальнюючих чи спеціальних праць з цієї проблематики поки що не створено.

По-друге, актуальність дослідження полягає також у тому, що туристично-краєзнавча робота є вагомим засобом у вихованні юнацтва на традиціях українського народу, національних і загальнолюдських духовних цінностях, значною мірою впливає на формування національної самосвідомості. Вона знайомить з природними багатствами і пам'ятниками культури, розвиває естетичні погляди та економічну свідомість, формує вольові якості, психологічну стійкість та фізичну витривалість і задовольняє потреби людини у сфері фізичної культури й спорту.

Мета роботи полягала в об'єктивному і всебічному вивченні процесу зародження, формування та розвитку краєзнавчо-туристичної діяльності як складової частини суспільно-політичного та культурного життя українського населення Східної Галичини.

Відповідно до мети дослідження визначені такі **завдання**:

- з'ясувати витоки і передумови виникнення туристично-краєзнавчої діяльності в "Плаю";
- виявити роль і місце краєзнавчо-мандрівничого товариства "Плаї" у загальному процесі національно-культурного відродження Галичини;
- теоретично обґрунтувати використання історичного досвіду діяльності туристично-краєзнавчої діяльності як ефективного засобу національного виховання молоді та виявлення його можливостей для застосування в сучасних умовах.

Результати дослідження. Після Першої світової війни на теренах Східної Галичини туристично-краєзнавчий рух відроджується у 1920-х рр. і поширюється та набирає більш організованіших форм. У цій справі взяли активну участь кращі представники української інтелігенції. Так, восени 1921 року у Львові професор І. Крип'якевич заснував "Кружок любителів Львова". Саме з його ініціативи організовувалися перші мандрівки по Львову та його околицях, що мали переважно історико-науковий характер. З часом "Кружок" розширив свою діяльність, доповнюючи краєзнавчу роботу збиранням та опрацюванням етнографічного матеріалу. Про стан мандрівництва у 1920–1924 рр. газета "Діло" писала: "Туристичний рух має в нас багато прихильників, але відчутним є брак організації" [1, с. 4]. Мандрівки проводилися в основному в гори і мали чисто спортивний характер, а краєзнавчо-пізнавального характеру вони не носили. Відсутність організації краєзнавчо-туристичної діяльності негативно впливала на рівень проведення екскурсій. Мандрівки проводилися стихійно. Не було спеціально розроблених маршрутів. Про мандрівки того часу І. Крип'якевич писав: "Прогулянки ідуть зчаста без ніякого приготування, мандрівники не знають, на що звертати їм увагу, не можуть замітити ріжних важних пам'ятників природи чи минувшини" [2, с. 1]. Всі ці недоліки були усунені за допомогою утворення краєзнавчо-мандрівничого товариства "Плаї".

У жовтні 1924 р. у Львові (вул. Чарнецького, 26) було засновано краєзнавчо-мандрівниче товариство "Плаї". Статут товариства був затверджений 15 листопада цього року і передбачав поширення діяльності "Плаю" на всю територію Галичини з філіями в інших містах Галичини (Перемишль, Стрий, Тернопіль). Товариство скликало загальні збори, конференції, реєструвало історичні пам'ятні місця краю,

розробляло туристичні маршрути по Галичині. Першим головою товариства став В. Старосольський. При товаристві були утворені комісії (лекційна, екскурсійна, мандрівнича).

Товариство ставило за мету:

- дослідження рідного краю;
- вивчення та охорона пам'яток історії, культури та природи;
- збирання та зберігання предметів старовини, зразків народного мистецтва та народних промислів.

Краєзнавчо-мандрівниче товариство "Плаї" розробило плани туристично-краєзнавчої роботи. Свої завдання визначали, як "ініціювання та проведення прогульок і пропаганда туристики... , спрямування прогульок у цікаві під краєзнавчим оглядом околиці і місцевості, ведення курсів з обсягу мандрівництва" [3, с.59].

Почалася активна робота Відділу товариства "Плаї", про це свідчать такі факти: тільки з листопада 1924 р. по квітень 1925 р. було проведено шість засідань та організовано 14 екскурсій. Істотне місце в діяльності "Плаю" посідала краєзнавча робота, ініціатором і натхненником якої був І. Крип'якевич, а найактивнішими членами товариства "Плаї" були К. П'янківський, Є. Пеленський, Т. Білостоцький, Б. Рак, О. Тисовський, Я. Гладкий, І. Мрица, Е. Жарський, С. Гайдучок, В. Паньків, Б. Януш, Ю. Полянський, Б. Януш, Д. Коринець та інші.

Дане краєзнавчо-мандрівниче товариство налагодило міцні стосунки з туристичним товариством "Чорногора" та його філіями в Коломиї та Косові, де керівниками були Р. Щипайло і М. Горбовий.

У 1925 році за редакцією І. Крип'якевича почав виходити додаток до газети "Новий час" – "Туристика і краєзнавство". І. Крип'якевич сам був активним дописувачем і опублікував на сторінках додатку ряд своїх праць. Пізніше в "Новому часі" з'являється рубрика "З мандрівок по ріднім краю". У 1935 р. виходить часопис "Плаї", в якому постійно друкувалися краєзнавчі нариси, звіти туристичних мандрівок, схеми туристичних маршрутів та описи мандрівок.

З 1931 року головою "Плаю" став Д. Коринець, а заступником – Т. Білостоцький, які значно активізували діяльність товариства. Протягом року читалися лекції з історії, географії та геології. Лекції читали М. Галушинський, Я. Пастернак, Д. Паліїв. Був створений вишкільно-туристичний табір, проведено ряд мандрівок у Карпати.

У червні 1932 року у Самборі створюється філія "Плаю", яка тісно координувала свої дії із товариством "Бойківщина".

З 1937 року друкованим органом "Плаю" став щомісячний журнал "Наша Батьківщина", редактором якого був С. Щурат. У цьому журналі публікували свої роботи І. Крип'якевич, М. Андрусак, М. Гавдяк, В. Дорошенко, С. Гайдучок, М. Кордуба, Я. і С. Пастернаки, В. Кубійович, І. Свенціцький, В. Щурат, М. Смішко, Ф. Ковський та інші.

За час свого існування краєзнавчо-мандрівниче товариство "Плаї" провело багато екскурсій, мандрівок, займалося пропагандою, видавало багато матеріалу на туристичну та краєзнавчу тематику.

До краєзнавчої роботи залучались місцеві краєзнавці, краєзнавчі гуртки на місцях. Зібрані краєзнавчі матеріали передавалися у музеї: Коломийський “Гуцульщина” (заснований у 1926 році В. Кобринським); Самбірський “Бойківщина” (заснований у 1927 р. В. Кобільником, В. Гуркевичем, В. Кордубою, А. Княжинським); Станіславський (заснований у 1928 році); Трускавецький ім. Ярошевої (заснований у 1928 році); Яворівський “Яворівщина” (заснований у 1931 році); Стрийський “Верховина” (заснований у 1933 році); Сокальський “Сокальщина” (заснований у 1937 році). Станом на 1937 р. в Галичині було 12 українських музеїв, в яких працювало 20 штатних працівників.

Всі ці музеї мали від 40 до 120 членів, а за підтримкою церкви, товариства “Просвіти” та інших інституцій залучали до співпраці тисячі громадян.

Організаційно-методичним центром цих осередків став “Союз прихильників національного музею” (СПНМ) у Львові, який був створений 4 грудня 1931 року. Очолив його єпископ і вчений І. Бучко. Заходами СПНМ на 70–80% йшло поповнення експонатами “Національного музею”. У 1935 р. при ньому засновано фонд для придбання творів мистецтва.

Для збирання фондів музею проводилися експедиції, які діяли на громадських засадах, без жодної дотації, а музеї зазнавали втрат через адміністративні утиски, зокрема конфіскації цінних експонатів. Крім того, влада часто забороняла проводити краєзнавчі експедиції [4, с. 170]

Серед різних видів туризму в той час у Галичині найбільшого розвитку набув пішохідний. Але, як свідчать публікації в журналі “Наша Батьківщина”, розроблялися нові туристичні маршрути не тільки пішохідні, але лижні, водні та велосипедні, до яких додавалися туристичні мапи. Чимало маршрутів маркувалися і стали еталонними для всіх мандрівників. Наприклад, Р. Юркевич писав: “Верхами проходить туристичний шлях, знаний, мабуть, кожному українцеві, якщо не безпосередньо, то бодай з оповідань. Він був знакований від Осмолоди верхами Горганів до Добошанки, опісля через верхи “Синяка” і “Хом’яка” сходив в оселю Татарів” [5, с. 228]. Еталонні маршрути проходили також Бескидами та Чорногорою.

Крім пішохідних мандрівок, в Галичині був поширений і водний туризм. Цьому сприяла мережа річок, серед яких особливе місце посідав Дністер. Засновником водного туризму в Галичині був Я. Гладкий, який організував у 1927 році подорож з м.Стрий по річці в Дністер і вниз Дністром до Заліщик. За 10 днів мандрівники подолали понад 250 км.

Велику роль у розвитку лижного туризму відіграло заснування Карпатського Лещетарського Клубу (КЛК) (1924 р.). О. Кузьмович занотував, що однією з перших мандрівок членів КЛК до Зелем’янки та Славська була подорож на лижах в січні 1925 р. [6, с. 16].

З 1928 р. починаються “регулярні проведення лещетарських мандрівок різної складності”, а навесні цього року члени КЛК “здійснили перший лижний похід в Чорногору під керівництвом І. Мрица” [7, с. 24].

За визначеннями активного учасника багатьох лижних мандрівок В. Паньківа, “однією з найгарніших ділянок лещетарського спорту є зимова туристика. Дає вона нам найбільше емоцій, вимагає одначе великого гарту, напруження а, що найважливіше, досвіду” [8, с. 80].

У березні 1930 р. В. Паньків став першим, хто підкорив на лижах Говерлу, а в грудні цього ж року А. Рожановська стала першою жінкою, що здійснила мандрівку

на лижах на цю гору.

У лютому 1934 р. була урочисто відкрита перша українська станція зимового та літнього туризму в Славську. У березні цього ж року за почином та завдяки старанням Я. Пadoхи при філіалі краєзнавчо-мандрівничого товариства "Плай" у Стрию (голова – Б. Петріна) відкриваються спортивні секції, зокрема лижні. Члени цих секцій проводили зимові тижневі збори у Славську, на яких вчили "трохи руханки, трохи лещатарських вправ, а відтак мандрували кілька годин на котрийсь із довкілних верхів (Тростян – 1235 м., Ільза – 1066 м., Високий Верх – 1245 м., Кічерка – 845 м., і ін.)". Крім занять, вони брали участь у змаганнях, які організовував Львівський Карпатський Лещетарський Клуб і часто займали призові місця з лижних гонок та слалому.

Для пропаганди лижного спорту члени товариства "Плай" їхали в навколишні села для навчання сільської молоді цього виду спорту.

У вихідні та святкові дні члени цього товариства проводили дво- і триденні мандрівки в Скільські гори. Їхні маршрути пролягали через Нижнє Синевідське до скель в Бубнищі або через Верхнє Синевідське на гору Парашку і Ключ до могил УСС.

Найбільшими активістами лижних мандрівок у Львові були І. Чмола, В. Паньків, А. Рожановська, В. Рожановський, Я. Рожановський, Р. Кобринський, В. Гвоздецький, В. Чапельський та інші.

Разом з лижним розвивався велотуризм. Професор Е. Жарський зазначав, що "не менш славні стали прогульки на роверах молодих юнаків по цілому краю. Та й наші старші громадяни не пропускають нагоди, щоб не проїхатись на вакації здовж Підкарпаття, чи на північ" [9, с. 362].

Поступово маршрути ускладнюються і відстань збільшується. Так, у 1929 році О. Савчинський, І. Мазяк та В. Кіщій здійснили тижневу подорож за маршрутом міста: Стрий – Дрогобич – Самбір – Перемишль – Яворів – Львів – Стрий, подолавши за 6 днів 400 км. Улітку 1930 року група мандрівників-велосипедистів під керівництвом О. Заславського здійснила тижневу подорож за маршрутом: міста Стрий – Моршин – Болахів – Долина – Калуш – Станіслав – села Татарів – Ворохта – Жаб'є – міста Косів – Коломия – Снятин – Заліщики – Чортків – Скала над Збручем – Тернопіль – Галич – Ходорів – Жидачів – Журавно – Стрий. За десять днів мандрівники подолали понад 800 км.

Улітку 1931 р. група мандрівників-велосипедистів товариства "Плай" здійснила мандрівку за маршрутом: Львів – Сянок – Львів. Керівником був вправний мандрівник, учасник багатьох подорожей по Карпатах, професор, керівник математично-природничо-лікарської секції В. Левицький, який опублікував низку краєзнавчих матеріалів, а саме: "Моя перша прогулька в Чорногорі", "Мармароський Піп Іван", "За сонцем", "Сто миль на колесі", в яких дається опис подорожей не тільки пішохідних, але й велосипедних.

У 1932 р. членами "Плаю" була організована мандрівка на мотоциклах за маршрутом: Перемишль – Львів.

Як бачимо, протяжність та складність маршрутів у всіх видах туризму збільшувалась з кожним роком, що свідчить, зокрема, про вдосконалення технічної підготовки мандрівників.

Розвивались та вдосконалювались також нові форми, методи та засоби туристично-краєзнавчої роботи.

Для збереження природи і пізнавального та емоційного спілкування з нею біля Осмолоди було створено завдяки розумінню й допомозі власника цих лісів митрополита А. Шептицького два заповідники (резервати) гірської природи. Перший кедровий заповідник знаходився на горі Лолінське Яйце (3 км), що був заснований у 1935 р. і переданий під опіку НТШ у Львові. Другий – Український Парк Природи (18 км) – утворений у 1936 р. До нього входили гори: Грофа, Канусяки, Паренки. Весь парк був переданий для користування українським туристичним товариством “Чорногора”, “Плаї” та Подільському т-ву. У парку були побудовані сховища для мандрівників, де вони могли відпочивати. Учасник мандрівок П’ясецький згадував про те, що “на просторі Парку знаходяться туристичні схоронища Плаю, які розташовані в мальовничому місці під Грофою, яке дає змогу мандрівникам задержатися на довший побут. Для мандрівників – це найкращий туристичний терен, де не стрінуть вони натовпу чужих прогульковців. Зате найдуть вони гори, незасмічені й незнищені наступом хоч би туристичної цивілізації” [10, с. 111].

Членами товариства “Плаї” були переважно представники інтелігенції, які брали активну участь у громадському житті краю. Ці товариства проіснували до “золотого” вересня 1939 р. і були закриті окупаційною владою. За час свого існування товариства провели ряд екскурсій по місцях боїв УСС (Українських Січових Стрільців) та УГА (Української Галицької Армії) і подорожей по історичних місцях, до пам’яток культури та природи, багато змагань, фестин (забав. – *Я.Л.*), лекцій, присвячених мандрівництву. Товариства регулярно публікували матеріали на туристичну тематику в часописі “Туристика і краєзнавство”, “Плаї”, в журналах “Наша Батьківщина”, “Життя і Знання”, “Сокільські вісти” та в газетах “Діло” і “Новий час”. Це були здебільшого описи туристичних маршрутів.

Висновки

1. Мандрівки проводилися в основному в гори і мали чисто спортивний характер, а краєзнавчо-пізнавального характеру вони не носили. Відсутність організації краєзнавчо-туристичної діяльності негативно впливала на рівень проведення екскурсій. Мандрівки проводилися стихійно. Не було спеціально розроблених маршрутів.
2. Усвідомлюючи виховну функцію туризму та краєзнавства, керівництво “Плаю” приділяло велику увагу всебічному пізнанню Батьківщини, популяризації зібраних наукових відомостей про рідний край. Краєзнавчі, народознавчі, науково-популярні нариси, наукові статті, реферати постійно видавались ними і використовувались у культурно-освітницькій діяльності, у навчанні та вихованні молоді.
3. За час свого існування краєзнавчо-андрівниче товариство “Плаї” провело багато екскурсій, мандрівок, займалося пропагандою, видавало багато матеріалу на туристичну та краєзнавчу тематику. Аналізуючи історичну спадщину туристично-краєзнавчої роботи “Плаю”, слід більше проводити одноденних та багатоденних туристичних мандрівок, екскурсій, прогулянок, семінарів, конкурсів та різноманітних змагань з різних видів туризму.

1. Діло. – Львів, 1926. – 21 березня.
2. Крип'якевич І.П. З історії Галицького краєзнавства // Туристика і краєзнавство. – Львів, 1925. – Ч. 2. – С. 3-4.
3. Козицький А. Краєзнавчо-туристичне товариство "Плай" (1924-1939 рр.) // З історії вітчизняного туризму: Зб. наук. ст. – К.: ФПУ, 1997. – С.58-65.
4. Филищак І. Про музейництво та наші музеї // Життя і знання. – Львів, 1935. – Ч. 6. – С. 168-170.
5. Юркевич Р. Лівніцтво Станіславівщини – Альманах Станіславівської землі. Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини: У 2-х т. – Нью-Йорк – Торонто, 1975. – Т. 1. – С. 228-243.
6. Кузьмович О. Початок і розквіт Карпатського клубу 1924-1984 рр. – Львів – Мюнхен – Нью-Йорк, 1989. – 96 с.
7. Мрица І. Наука їзди на лещатах. – Львів, 1929. – 64 с.
8. Паньків В. Майбутнє зимової туристики // Наша Батьківщина. – Львів, 1937. – Ч.3. – С. 79-81.
9. Жарський Е. На сталевому коні. Минуле і теперішнє колеса. // Життя і Знання. – Львів, 1935. – Ч.12. – С. 361-363.
10. П'ясецький А. Українські Карпатські заповідники. // Наша Батьківщина. – Львів, 1937. – Ч.6. – С. 110-113.
11. Cynarski W.J., Obodyński K. Regional tourism versus global processes // Regional Tourism versus European Integration and Globalization. – Rzeszów: UR, 2005. – S. 11-21